

sjónarmið

Hví ikki frískúlar í Føroyum

- Komu frískúlar í Føroyum, kundu teir stímbra arbeiðið fyri einum betri fólkaskúla, skrivar Elin Henriksen, sum er lærari

Grundlógarbrot?

Nú spurningurin um at loyva frískúlum í Føroyum hevur verið frammi á tingi, sæst tørvur á einum orðaskifti um ein heilt grundleggjandi spurning: Hvør hevur heimild at nokta frískúlum?

Fyrst er at hyggja í «Løgtingslóg um fólkaskúlan» frá 22. mars 1979, §42: «Eitt og hvørt undirvísingarskyldugt barn hevur skyldu at ganga í fólkaskúlanum, um tað ikki á annan hátt fær undirvísing, ið kann javnmetast við ta, ið vanliga verður kravd í fólkaskúlanum. 2. stk. Um so er, at eitt undirvísingarskyldugt barn verður innskrivað í ein víðurkendan privatskúla, ella tann, ið hevur ábyrgdina fyri undirvísing barnsins, sbr. §54, skrivliga fyri skúlanevndini vátta, at hann sjálvur vil skipa fyri undirvísingini, kann ikki verða kravt, at barnið verður innskrivað í fólkaskúlan».

Soleiðis, sum eg lesi hesa lógargrein, kundi hugsast, at nøkur foreldur velja sjálvi at skipa fyri undirvísingini av børnum sínum. Tey taka seg saman, finna holi og lærara og gjalda sjálvi allar útreiðslur. Tá ið undirvísingin fer í gongd, er í veruleikanum stovnaður ein privatskúli. (Heitið «frískúli» verður vanliga nýtt um ein skúla, ið er skipaður sum ein sjálveigandi stovnur).

Og nú er galið! Ti hvat stendur í «Løgtingslóg um fyrirsiting» frá 2. oktober 1978, §27, stk. 1: «Privatir skúlar, sum geva eina undirvísing svarandi til undirvísingina í fólkaskúlanum ella eina undirvísing, ið miðar imóti eini alment góðkendari útbúgving ella roynd, skal góðkennast av landsskúlaráðnum við rætti til at geva tilika undirvísing. Tilíkir skúlar mugu bert góðkennast, um so er, at tað er ein rimiligur tørvur á hesum». (Í §23 standa samsvarandi reglur fyri skúlar, ið eru skipaðir sum sjálveigandi stovnar.)

Foreldrini, sum tóku seg saman at skipa fyri undirvísingini av børnum sínum sambært einari lóg, hava als ikki loyvi til tess sambært eini aðrari lóg! Nei, tey mugu fyrst spyrja landsskúlaráðið, og landsskúlaráðið sigur nei, ti tað sær ongan rimiligan tørv á hesum privatskúla. Foreldrini klaga til landsstýrið, sum gevur landsskúlaráðnum viðhald. Úrslit: foreldrini mugu sleppa øllum ætlanum um sjálvi at skipa fyri undirvísingini av børnum sínum; børnini fara í fólkaskúlan.

Hetta er ikki bara ein hugsað myndig. Hetta er tað, sum veruliga hendi við royndarskúlanum úti á Reyni fyri tveimum árum síðani. Tann royndarskúlin slapp ongantið í gongd! Tá ið børnini, sum har gingu í forskúla, komu í skúlskyldugan aldur, máttu tey í ein annan skúla at ganga.

Í Grundlógini, §76, stendur: «Alle

børn í den undervisningspligtige alder har ret til fri undervisning i folkeskolen. Forældre eller værger, der selv sørger for, at børnene får en undervisning, der kan stå mål med, hvad der almindeligvis kræves i folkeskolen, er ikke pligtige at lade børnene undervise i folkeskolen».

Hvussu kann ein lögtingslóg áleggja tað sum eina skyldu, sum í Grundlógini er ein rættur?

Hvussu kann ein lögtingslóg lata landsskúlaráðnum heimild at meta, um «rimiligur tørvur» er á at loyva foreldrum at nýta sin grundlógartryggjaða rætt til sjálvi at syrgja fyri, at børn teirra fáa eina undirvísing, ið stendur mót við fólkaskúlans?

Ein betri fólkaskúla?

Ja, men ...

— fólkaskúlin kann aldrið gerast so góður, at øll kunnu vera nøgd. Hvi? Ti vit eru ikki øll á einum máli um, hvat ein góður skúli er! Tibetur, ti tað var eitt keðiligt, eintáttað, grátt samfelag, har øll høvdu somu livsáskoðan, somu virði og somu mál. Júst í tí fjelbroytta livir møguleikin fyri menning.

Fólkaskúlin hevur ta uppgávu at vera fyri øll, og tað í sær sjálvum avmarkar møguleikar hansara fyri nýhugsan. Fólkaskúlin sleppur ikki longur, enn foreldur, skúlanevndir og skúlaráð loyva.

Ein frískúli leggur fram stevnu sína fyri foreldrum, og tey, sum taka undir við henni, velja skúlan. Frískúlin hevur innbygda heimild frá foreldrunum til at royna aðrar leiðir enn tær áður slóðaðu — ella at halda seg til tær gomlu, um hann heldur fólkaskúlan broytast ov nógv.

At frískúlar hava loyvi at virka, stímbra arbeiðið fyri einum betri fólkaskúla; tað gevur honum kapping, og í hesum føri er kapping sunn.

»Frískúlar eru so dýrir«,

verður ofta tikið til. Nú er tað so við kostnaði av at reka skúlar, at tað er næstan ógjørligt at samanbera rættvíst. So nógv ymiskt ávirkar kostnaðin pr. næming á skúlanum: stóddin á skúlanum, aldursbýtið hjá næmingunum, aldursbýtið hjá lærarunum, hvussu nógvum næmingum tørvur serundirvísing, aldurin á bygninginum o.s.fr.

Við øllum hesum fyrvarnum verður av og á nýtt eitt samanberingartal, sum eitur «lærara-løntimar pr. næming». Í fólkaskúlanum í Danmark er hetta tal í miðal 2,49. Hjá friu grundskúlanum er talið í miðal 2,27. T.v.s. at í frískúlanum er í miðal umleið 1 næmingur meira pr. lærara.

— Tað er eitt sindur keðiligt altíð at samanbera við víðurskipti í Danmark,

men eftirsum føroyskar skúlalógir í stóran mun eru skrivaðar av eftir donskum, er tað kanska ikki heilt burturvið. —

Fyri hvønn eru frískúlarnir dýrir? Um teir ikki skulu vera so dýrir hjá foreldrunum, so mugu politikararnir samtykkja at fígga frískúlum við eini upphædd, sum svarar til fólkaskúlans.

Almennu útreiðslurnar pr. næming í fólkaskúlanum vóru í Danmark í 1988 kr. 29.000. Almennu útreiðslurnar pr. næming í frískúlanum vóru kr. 22.000. Tað almenna sparir sostatt einar 7.000 kr. um árið fyri hvønn næming, sum gongur í frískúla — sæð fyri alt landið undir einum. Ein litil kommuna, sum steigir skúlarnar á smáplássunum, fær tó oktar útreiðslur, um bygdar fólk- ið stovnar ein frískúla fyri at varðveita skúlan í bygdini.

Tá ið frískúlar í miðal nýta færri lærara-løntimar og minni av almennum peningi pr. næming, so er tað, ti at politikararnir hava avgjørt, at studingurin ikki fevnir um allar útreiðslur. Og tað ber bara til at reka frískúlar fyri henda avmarkaða studningin, ti at foreldrini ríðna fyri skúlagongdina, og ti at skúlarnir royna at spara sum mest, m.a. við nógvum ólöntum arbeiði, bæði hjá foreldrum og lærarum.

(Kelda til tölur: Friskolebladet, 24/8-1989)

Nakrar rættleiðingar

til orð politikarra, soleiðis sum tey eru endurgivin í frágreiðingini í Sosialinum tann 25. mai 1990.

Har stendur m.a.: «Kristiligi Fólkaflokkurin visir eisini á, at í Keypmannahavn gongur fjórði hvør næmingur í frískúla, og í øllum Danmark er talan um 20% av øllum næmingum, sum fáa undirvísing í privatskúla».

Í Danmark eru tað umleið 10% av næmingunum, sum ganga í frium grundskúlam og privatskúlam. Fyri Keypmannahavn er talið 22%.

Í Sosialinum nr. 78 stendur eisini: «Signar Hansen ... nevndi dømi við nýggjasta privatskúlanum í Havn. Har eru bert einir 5 næmingar til hvønn lærara».

Nýggjasti — og einasti — privatskúlin í Føroyum, sum gevur eina undirvísing svarandi til undirvísingina í fólkaskúlanum, er mær kunnugt Skúlin við Hoyvíkstjørn (Adventistaskúlin). Hesin skúli varð stovnaður fyri 1978 — t.v.s. eftir gamlari lóg. Og á hesum skúla eru meira enn 5 næmingar fyri hvønn lærara.

Um landsstýrismaðurin í skúlamálum veit um nakran annan privatskúla í Havn, hevði tað verið áhugavert at fingið at vita, hvør hesin skúli er, og hvat tað var, sum í eygum myndugleikanna var ein nóg rimiligur tørvur til, at hesin skúlin kundi góðkennast.

Hvat ræðast tit?

Hvat hevði hent, um loyvt varð at seta á stovn frískúlar í Føroyum?

Vit høvdu ivaleyst — eins og aðrastaðni — fingið tvey sløg av frískúlum: eitt slag, sum var meira afturhaldssinn- ad enn fólkaskúlin, og eitt slag, sum var meira framburðssinnad.

Tey eru ivaleyst mong, sum eru bangin fyri, at tann afturhaldssinnad frískúlin hevði fingið tey ríkastu foreldrini og ríkastu stuðlarnar. At hann varð betur fyri fíggarliga enn fólkaskúlin og nógv betur fyri enn tann framburðssinnad frískúlin. Kanska hevði tað verið so. Og hvat um tað? Jú, tað skal eitt minstamtal av peningi til at reka ein skúla, til læraralønir og holi. Men pengar eru als eingin trygd fyri dygd, tá ið tað snýr seg um skúlskap. Alskyns dýr útgerð og lágt næmingatal í hvørjum flokki kunnu ongan- tið metast við týðningin av at hava góðar lærarar. Og góðir lærarar kunnu ikki keypast fyri pengar. Teir fara hagar, sum hugsjónir teirra eru.

Hjá meginpartinum av lærarunum vil tað siga: í fólkaskúlan. Tibetur, ti hann velja eisini tey flestu foreldrini. Men lærarar kunnu ikki keypast til at verða verandi í fólkaskúlanum, uttan mun til, um frískúlar eru til ella ikki.

At læraralønin er alt ov lág, er ein spurningur fyri seg. Men spyr teir mongu lærararnar, sum eru givnir í fólkaskúlanum, hvi teir fóru! Hjá nokrmv egnu lønina — lat tað fara. Harmiligi er við teimum mongu, sum gjørdust lærarar av áhuga og kærleika til júst hesa uppgávu, men sum eftir fáum árum í fólkaskúlanum hava mist alt áráði. Sum vildu royna sitt besta at skapa ein betri fólkaskúla — men vórðu kovdir í vanahugsan; ikki var rúm fyri teimum. Ti góvust teir, ella — enn verri — teir sættust við víðurskiptini, sum tey eru.

Eg havi størstu virðing fyri teimum lærarum, sum vilja gera ein betri fólkaskúla — og verða verandi í honum! Men tað er hugstoytt at hoyra fyrrverandi lærarar, sum nú eru vórðnir politikkarar ella embætismenn, brúka «at gera fólkaskúlan betri» sum argument móti at loyva frískúlum.

Hvussu kunnu fólk, sum sjálvi eru givin í lærarayrkinum, nokta øðrum at royna aðrar leiðir at skapa ein betri skúla?

Hvat er tað, tit ræðast?

Skanderborg, 5 juni 1990
Elin Henriksen.